

**“Romantik İslam’dan İslami Romantiz”me:
İslamcı Popüler Kültürün Değişen Panoraması**

“From Romantic Islam to Islamic Romanticism”: The Changing Panorama of
Islamist Popular Culture

Mustafa MACİT

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı
Professor Dr., Atatürk University, Faculty of Theology,
Department of Sociology of Religion, Erzurum / Turkey
macitm@atauni.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8802-2620

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 22 Şubat / February 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02 Mayıs / May 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

DOI: 10.29288/ilted.531168

Atıf / Citation: Macit, Mustafa. “Romantik İslam’dan İslami Romantiz”me:
İslamcı Popüler Kültürün Değişen Panoraması / ‘From Romantic Islam to Islamic
Romanticism’: The Changing Panorama of Islamist Popular Culture”. *ilted: ilahiyat
tetkikleri dergisi / journal of ilahiyat researches* 51 (Haziran / June 2019/1): 457-478.
doi: 10.29288/ilted.531168

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | [mailto: ilahiyatdergi@atauni.edu.tr](mailto:ilahiyatdergi@atauni.edu.tr)

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz*

Bu çalışma, Türkiye’de İslamcı popüler kültürün romantik İslam’dan İslami romantizme doğru değişen panoramasına dair bir gözlemden mühlhemdir ve nitel karşılaştırmalı durum analizi yöntemi ile bu değişimin panoramik bir sosyolojisini yapma amacındadır.

Çalışmanın birinci aşamasında teorik düzeyde romantik İslam’ın ikinci aşamada ise İslami romantizmin hem sosyal medyadaki hem de örneklem olarak seçilen İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dünyasındaki karşılığını keşfetmeye yönelik bir (n)etnografik incelemeden elde edilmiş, yatay/yan yana gelen görünümünü birleştirmeye yöneldik. Daha sonra romantik İslam ile İslami romantizmin dikey/üst üste gelen görünümünü birleştirmeye ve karşılaştırmaya çalıştık.

Bu değerlendirmeden elde edilen en genel sonuç, her iki fenomenin hem dikey/üst üste gelen hem de yatay yan yana gelen görünümünde belirgin ortak temanın aşk olduğudur. Romantik İslam’da başlangıçta modernite karşısında yaşanan ikiliği aşmanın metaforik imleyeni olarak anlam kazanmış aşk, 1990’lı yıllara gelince artık Müslüman bireyin özneleşmesinin, bireyselleşmesinin aracına dönüşmüştür. İslami romantizmde ise aşk, helal damgası vurularak İslamileştirilmiş ve bu ölçüde İslamcı popüler gerçekliği ipotek altına almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Popüler kültür, Romantik İslam, İslami romantizm, Helal aşk, İslami aşk.*

Abstract

This study is inspired by the observation of the changing panorama of Islamist popular culture from romantic Islam to Islamic romanticism in Turkey and its aim is to make a panoramic sociology of this change by a qualitative comparative case analysis method.

In the first part of this study we have tried to combine the horizontal/side-by-side squares of romantic Islam at the theoretical level, in the second part to combine the horizontal/side-by-side squares of Islamic romanticism obtained from an (n)ethnographic research that intended for discovering the place of it both in the social media and in the world of the selected examples from the Faculty of Theology students. Then, we intend to discuss a panoramic sociological assessment of the change by combining and comparing vertical/overlapping squares of romantic Islam and Islamic romanticism.

The general result obtained this evaluation that the common theme is love, in both vertical/overlapping and horizontal side-by-side views of both phenomena. In the early days of romantic Islam, the love gained meaning as metaphorical representation of overcoming the dichotomy that experienced in the face of modernity; as for the 1990’s it transformed into an instrument of the individualization of Muslim person. In Islamic romanticism, it was Islamized by halal stamping and has pledged Islamist popular reality.

Keywords: *Popular culture, romantic Islam, Islamic romanticism, Halal love, Islamic love.*

Extended Summary

Purpose

It is observed that Islamic popular culture has been experiencing a change from romantic Islamism to Islamic romanticism, from past to present, in Turkey. This change is worth examining both in terms of to understanding the current appearance of Islamist popular culture and also from a sociological perspective. A general observation of the literature on the Islamist popular culture is enough to see the existence of an important sociological literature on the case that can be defined as

* Bu makale, 10-12 Mayıs 2018 tarihleri arasında Aksaray’da düzenlenen *Uluslararası Din Sosyolojisi Sempozyumunda* sözlü olarak sunulmuş bir çalışmanın genişletilmiş halidir.

romantic Islam. However, it is remarkable that there are almost no studies to the case described as *Islamic romanticism* and to understand this change by comparing two similar cases.

The research problem of this study inspired from such an observation is; how the changing panorama of Islamist popular culture that shifts from *romantic Islam* to *Islamic romanticism*." Our aim is to understand and explain the experienced change from past to present, the direction and content of it and the current appearance of this popular culture from a sociological perspective. For this purpose, we first examined the case that can be conceptualized as *Romantic Islam* in the case of the sociological literature. Then we evaluated the case that will be defined as *Islamic romanticism* based on the data obtained from both the internet environment and the real social environment. Later, we tried to make a comparative analysis of these two cases. Our work is original and important in terms of both its research methodology, organization and its contribution to the literature.

Method

In this research, we have adopted a comparative case analysis method based on a qualitative holistic multiple-case design and we have planned the study as three stages. In the first stage, we tried to make a holistic analysis in order to obtain panoramic images of *romantic Islam*, and *Islamic romanticism* in the second stage. In the third stage, we tried to combine the vertical/overlapping views of *romantic Islam* and *Islamic romanticism* by a comparison of these two case-analyzes, thus tried to obtain a general panoramic image of the change. Required data for the first stage devoted to *Romantic Islam* was collected by document scanning of the relevant sociological literature. The data used in a holistic assessment of *Islamic romanticism* were obtained through an (n)ethnographic survey as well as written documents; firstly the contents titled ‘*halal love*’, ‘*Islamic romantic*’, ‘*Islamic love*’ were scanned, which shared on the social media platform www.pinterest.com then non-structured focus group interviews were conducted with two study groups (ranging from 4-8) selected from schoolgirls studying in different classes in Atatürk University Faculty of Theology.

Firstly, the data from the scanning of the relevant sociological literature on *romantic Islam*, then the data on *Islamic romanticism* were subjected to qualitative descriptive content analysis to develop a comparable case definition, so that a panorama of both cases was produced. After two separate cases were analyzed in a holistic way within themselves, a comparison was made by descriptive systematic analysis technique. In the last step, based on a re-reading of the analyzes performed in the first two stages we reached the common (at the same time revealing similarities and differences) categories for both cases; by a comparison made over these categories findings have been reached that are clearly seen in the following table:

Results

	Romantic Islam	Islamic Romanticism
Actor	Mujahid(eh)	Fatalist Lover
Role model	Mus’ab, Zeynep	Muhammad, Khadijah, Aisha, Ali
Other	Modernity, West, Leftism, Socialism etc.	Haram Love
Ideal	Jihad, Dawah, Hidayah	Love, happiness, serenity
Era of Bliss	Reference of the language of struggle; the golden age	The place that where love is brewed
Qur’an	Guide of Hidayah, Reference of the Struggle Theology	The love serenade, the reference of halal love and happiness theology

Paradise	As a result of collective Hidayah on the earth	Lover's eyes, house
Love	The road to Hidayah	The road to happiness

In addition to the findings of the above table, both phenomena are related to the youth oriented and popular cultural. However, it is seen that *Islamic romanticism*, especially, as an expression of popular cultural codes, has many replicators and forger, arabesque and pastiche tones.

Discussion

Love is the common and most evident theme in both vertical / overlapping and horizontal side-by-side frames of these phenomena that can be read as a language system based on narration and writing. At the beginning of *Romantic Islam*, when confronting modernity, love gained meaning as the metaphorical immanent of overcoming the problem of two cultures (Islam-modernity) and of Islamizing modernity. As for the 1990s, love reflects the relationship and tension between the Muslim individual the past and collective identity as well as the other. In these years, love has become the instrument of the individualization of the subjectivity of the Muslim individual (Göle 2017, 36-40). In *Islamic romanticism*, love is considered as a “being” situation with an essentialist approach. In this moment, love is a reality in itself trying to be Islamized by adding basmalah to the beginning. Almost, the love moving through the process in *romantic Islam* has been pledged into today's popular reality after being stamped halal.

Conclusion

The posting of the hadith that “We have completed the small jihad (struggle with faithless). Now it is the turn for the great jihad (for the struggle with the Nafs).” among the Islamic romantic messages on a social media platform was quite remarkable. This expression can be considered to be functional in explaining the changing panorama. From this point of view, it can be said that in a popular reality plane, a certain part of attention (in *romantic Islam*) is directed towards the great jihad/struggle with nafs. Of course, the success rate in the ideal of Islamizing the modernity (in romantic Islam), that is, in small jihad, is not known. It seems that the classical two cultural problems have been overcome in the popular reality, but new dualities have emerged. These new dualities are concerned the sociology of the “neither modern nor Islamic, both modern and Islamic” target audience of *Islamic romanticism*.

GİRİŞ

Kültürel ve teknik kodları Batılı olan modernite, İslam dünyasının karşılaşmak hatta içinde yaşamak zorunda kaldığı ancak geleneksel paradigması çerçevesinde anlayamayacağı bir gerçeklik olarak kendini bu dünyaya dayatmıştır. İslam dünyasında bu dayatmanın görünür etkileriyle anlamlandırılan modernite karşısındaki tepkiler, hem kesitsel hem de boylamsal bağlamlarda değişiklik arz etse de modernite karşısındaki temel mesele, bir ikiliği; “iki kültür sorununu aşmak” olarak belirmiştir. Gelenek-modernite ikiliğini, bu ikilik üzerine yükselen iki kültür sorununu aşmaya yönelik girişimlerin bir kısmı da romantik ve popüler bir nitelik arz etmiştir. Örneğin, Türkiye’de 20. Yüzyılın ikinci yarısında yükselen İslamcılık, öne çıkan yönleri itibariyle “duyguların ve coşkuların yörüngesinde olma” anlamında özellikle de bir edebi tür olarak “roman”a, 1970’li yıllardan itibaren oldukça geniş ve esaslı bir yer vermekle romantiktir ki özellikle gençleri hedef alan, bir tebliğ ve irşat aracı olarak değer kazanan, satış rekorları kıran, sinema ve

televizyona uyarlanan İslamcı romanların sayısı oldukça fazladır. Ne var ki çoğunlukla, karakterlerin aşk aracılığıyla hidayete erdikleri bu nedenle Hidayet Romanları olarak meşhur olan bu romanların popülaritesi 90'lı yılların sonuna doğru düşüşe geçmiştir (Çayır, 2015, 119). Şimdilerde ise Hidayet Romanlarının satış rakamları, yine gençleri hedef alan İslami temalı aşk kitapları tarafından egale edilir, *helal aşk* parolalı; İslami değer, söz, imge ve simgelerle yüklü romantik paylaşımlar sosyal medya üzerinden yoğun bir biçimde yayılır olmuştur.

1970'lerden 2000'li yıllara kadar uzanan dönemi, hem duyguların ve coşkuların ön plana çıkması hem de romana dair olma anlamında *romantik İslam*, 2000'li yıllarda öne çıkan furyayı ise *İslami romantizm* olarak kavramsallaştırabildiğimiz ölçüde geçmişten bugüne dindar gençliğin popüler gerçekliğinde *romantik İslam*'dan *İslami romantizme* doğru bir değişimin yaşandığı ve bunun sosyolojik bir incelemeye konu edilmeye değer olduğu söylenebilir. Ancak biraz yakından bakılınca bu değişimin düz bir çizgide, doğrusal bir düzlemde gerçekleşmediği dolayısıyla onun, panoramik bir bakış açısına konu edilerek sosyolojik açıdan bütüncül bir değerlendirilmesinin yapılabileceği anlaşılmaktadır.

İslamcı popüler kültüre ilişkin literatürün genel bir gözlemi, *romantik İslam* olarak tanımlanabilecek durum üzerine önemli bir sosyolojik yazının varlığını, özellikle *İslami romantizm* olarak tanımlanan duruma ve iki benzer durumun karşılaştırılması yoluyla yaşanan değişimi anlama adına çalışmaların ise eksikliğini, neredeyse yok denecek kadar az olduğunu görmek için yeterlidir. "*Romantik İslam*'dan *İslami romantizme* doğru kayan İslamcı popüler kültürün değişen panoramasının nasıl olduğu" sorusuna cevap aramaya çalıştığımız, nitel karşılaştırmalı bir durum analizi ile bu değişimin yönünü anlama amacıyla sınırlı araştırmamız, yöntemi ve söz konusu eksikliği giderme adına katkısı ile özgün ve önemlidir.

1. YÖNTEM VE ÇALIŞMANIN ORGANİZASYONU

Yöntem ve organizasyon: Bu araştırmada nitel bütüncül çoklu durum deseni-ne dayalı, karşılaştırmak üzere birbirine benzer iki durumun seçilip önce her ikisinin kendi içerisinde bütünlüklü bir tarzda analiz edilerek sonra karşılaştırıldığı (Yin, 2003, 40) *karşılaştırmalı durum analizi* yöntemini benimsedik ve bu çerçevede çalışmayı, üç aşama olarak planladık. Birinci aşamada *romantik İslam*'ın, ikinci aşamada *İslami romantizmin* panoramik görüntülerini elde etme adına bütüncül durum analizini üçüncü aşamada ise bu iki durum analizi üzerine yapılan bir karşılaştırma ile *romantik İslam* ile *İslami romantizmin* dikey/üst üste gelen görünümelerini birleştirmeyi böylece yaşanan değişimin genel bir değerlendirmesini yapmayı denedik.

Veri toplama araçları: *Romantik İslam*'a ayrılmış birinci aşama için gerekli verileri toplamak amacıyla (yaklaşık 30 yıllık bir tarihi süreci ve değişik dönem-

lerde yazılmış oldukça fazla sayıda romanı dikkate almaya yönelik bir yaklaşımı gerektirse de bunun, bir makale çalışmasının sınırlarını kat kat aşacağı gerçeğinden hareketle) Hidayet Romanları üzerine ele alınmış iki kitap çalışması; Kenan Çayır'ın *Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat*, Ahmet Sait Akçay'ın *Bellekteki Huriler* ve Nilüfer Göle'nin, "Modernist Kamusal Alan ve İslami Ahlak" adlı makaleleri ile sınırlı bir sosyolojik yazın taranmıştır. İkinci aşamada/*İslami romantizmin panoramasını çizmek, temel görünümelerini tespit etmek için ve veri çeşitliliği sağlama adına bir yandan son yıllarda satış rekorları kırmış, Hikmet Anıl Öztekin'in Elif Gibi Sevmek* adlı kitabı ve *www.pinterest.com* adlı sosyal medya platformu üzerinden paylaşılmış, "helal aşk", "İslami romantik", "İslami aşk" vb. başlıklı içerikler taranmış, diğer yandan (bu medya içeriklerinin boşlukta oluşmadığı, bu fenomenin reel toplumsal dünyada da özellikle dindar gençler arasında bir karşılığının olabileceği gerçeğinden hareketle) Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde farklı sınıflarda okuyan kız öğrencilerden (erkek öğrencilerin katılım konusunda oldukça isteksiz olmaları nedeniyle) gönüllü katılım esasına göre seçilmiş sayıları 4-8 arasında değişen iki çalışma grubundan 25-28 Nisan 2018 tarihlerinde yapılandırılmamış odak grup görüşmeleri yoluyla veri toplanmıştır. Bu yönüyle çalışma, hem internet ortamında hem de gerçek toplumsal ortamdaki veriyi elde etmeye yönelmiş olma anlamında (n)etnografiktir.

Veri analizi: Önce *romantik İslam*'a dair ilgili yazının taramasından elde edilen veriler sonra *İslami romantizme dair Elif Gibi Sevmek* adlı kitabın, ilgili sosyal medya içeriklerinin taranması ve odak grup görüşmeleri yoluyla ulaşılmış veriler, karşılaştırmaya elverişli durum tanımlaması geliştirme adına nitel betimsel içerik analizine tabi tutulmuş (Ayrıca birinci aşamada Şerif Mardin'in, Hekimoğlu İsmail'in *Minyeli Abdullah* (1967) adlı romanı üzerine bir değerlendirmesinden esinlenerek buildingsroman kurguları üzerine geliştirilmiş bir metodolojik çerçeveyi *romantik İslam*'ın derli toplu bir resmini sunmak üzere analiz aracı olarak kullanılmıştır.), böylece her iki durumun birer panoraması üretilmiştir.

İki ayrı durum kendi içlerinde bütüncül bir şekilde analiz edildikten sonra üçüncü aşamada, bir karşılaştırma yapabilmek için betimsel sistematik analiz tekniği kullanılmıştır. Bu adımda ilk iki aşamada yapılan analizlerin bir yeniden okunmasından hareketle araştırma problemimizi ve amacımızı da dikkate alarak ilgili bulgular anlamlı birimlere bölünüp sınıflandırılarak üçüncü aşama için gerekli karşılaştırmalı çıkarımlara olanak sağlayıcı, her iki durum için de ortak ve aynı zamanda benzerlikleri ve farklılıkları açığa çıkarıcı tematik yorumlayıcı kategorilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu işlem karşılaştırmaya, İslamcı popüler kültürde nasıl bir değişim yaşandığını anlamaya elverişli net bir panoramik görüntü elde etmede işlevsel olabilecek kategorik uygunluk elde edinceye kadar devam etmiştir. Söz konusu kategoriler, "aktör", "rol model", "öteki", "dava", "Kur'an", "Asrı Saadet", "cennet" ve "aşk" temsilleri şeklinde belirlenmiş, bu kategoriler

üzerinden yapılan bir karşılaştırma ile ulaşılan bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Tanımlama ve yorumlama sürecinin güvenilirliğini ve tutarlılığını test etmek üzere veriler tekrar gözden geçirilmiş, üzerinde ileri geri çalışılmış ayrıca tüm aşamalar yeniden kontrol edilmiştir.

2. ROMANTİK İSLAM: KÜÇÜK CİHAD

Önceleri İslami çevreler tarafından eleştirilen roman, 1970’li yıllarda “düşmanın silahıyla silahlanmanın bir şiarı”; İslami tezlerin ortaya konmasının, cihadın bir aracı olarak yorumlanır ve benimsenir (Çayır, 2015, 31-33). Böylece İslami tezlerin anlatısına dönüştüğü ölçüde onda ifade bulan İslam’ın romantikleştiği söylenebilir. O yıllarda ki görünümü itibarıyla *Romantik İslam*, bir yönüyle resmi ideolojinin aygıtlarından biri olarak göze çarpan, genelde dindar kesime ilişkin olumsuz tiplmelerin hakim olduğu “köy romanları” türüne karşı bir söylem ve diyalektik içinde şekillenir. Temel amaç, İslamcı bir nesil yetiştirmek, doğrudan halkı hidayete çağırmaktır (Akçay, 2006, 19-25, 35).

Yazarları ve kahramanları kırsal ya da taşra kökenli (Çayır, 2015, 39) *romantik İslam*’ın 1970’li yıllardaki motivasyonel kaynaklarından biri modernite, modernitenin Türkiye’de aldığı şekil; 1950’li 60’lı yıllarda Müslümanların çektiği çileler, baskılar¹ olsa da Akçay’a göre bu motivasyon moderniteye karşı reddiyeci değil, alternatif üretmeye yöneliktir: Örneğin, bu yılların en meşhur romanı, *Minyeli Abdullah*, dışarıya çıkmayı, ötekiyle yüzleşmeyi önerir (2006, 9-10). Yüzleşme ve kendini ispatlama gayretinin esin kaynağı da Asrı Saadettir. Bir Asrı Saadet tipi İslami roman karakterleri (Akçay, 2006, 36), kendi kuşağının bir temsilcisi olarak hem önceki kuşaklara hem de moderniteye karşı çıkma nedenlerini (Bu karşıtlık konusunda bkz. Çayır, 2015, 39) ya da ona nasıl uyulacağının kurallarını belirlerken İslamcılığı da pratiğe dökerler.

Bu pratiğe dökme durumunu, Asrı Saadet/Altın Çağ vurgulu yeni bir mit veya ütopya üretme olarak ele alıp Baudrillard’ı konuşurarak, “yitirilen bir gönderenler sistemine duyulan özlemle ilişkili bir direniş biçimi” şeklinde tanımlamak mümkündür.² Göle’ye göre düşlenen altın çağın geleceğe yönelik değil de yaşanmış ancak yitirilmiş bir döneme yönelik olması ütopyanın yenilikçi işlevinden bir şey kaybettirmemektedir (2011, 143). Zira ona göre İslam’ın bugünkü uygulaması ile Asrı Saadet dönemindeki İslami yaşam tarzının farklılığına işaret edilmesi, geleneksellikten sıyrılmanın yollarını açmakla, dini ve siyasi düzeyde köklere dönüş paradoksal bir biçimde İslam’ın modern mekanlara ve dünyalara yönelmesini

¹ *Minyeli Abdullah ve Kıbrıslı* (Hüseyin Karatay, 1970) romanları içerikleri itibarıyla epik olma özelliğine sahipti. 1950lerde ve 60’larda Müslümanların çektiği çileler, işkenceler, baskılar bu romanların kaynağıdır. İslamcı söylemin kendini ispatlama gayreti, solcu söyleme karşı kendini savunma durumuna düşmesi vb. temalar genel repliklerdir (Akçay, 2006, 33).

² Baudrillard, sinemada tarihe dönüşten bahsederken “... tarihin sinema aracılığıyla yeniden şıngırganmaya çalışılmasının bilinçlenmeyle değil yitirilen bir gönderenler sistemine duyulan özlemle ilişkisi vardır. Bu bir dililiş değil bir direniş biçimidir” der (2003, 74).

mümkün kılıyordu (2011, 138). Hal böyle ise yaşanan, sadece bir direniş değil bir diriliş olarak da ele alınabilir.

1980'ler, Türkiye'de İslami hareketlerin dışarıya çıktığı, şehirle; modernite ile geçmişten daha fazla karşılaşmaya başladığı yıllardır. Bu nedenle olsa gerek 1980'li yıllarda Hidayet Romanları olarak ün salan *romantik İslami* yazın, kentlileşen, moderniteyle daha yoğun ve yaygın bir şekilde yüzleşen (Çayır, 2015, 118), ötekiyle imtihan olan İslami aktörlere (Akçay, 2006, 52) yönelik mesaj yüklü, kurumsallaşmış birer eğitim anlatıları olarak okunabilir (Çayır, 2015, 109-110).

Özellikle üniversite sıralarında oturan karakterler ve hedef kitleler özelinde *romantik İslam*, bu yıllarda büyük toplumla ve ötekiyle kaçınılmaz çoğu zaman çatışmalı bir etkileşimi yansıtır. Karşıtlık bir yandan geleneksel İslam'a diğer yandan moderniteye yönelmiştir. Kolektif bir bizlik duygusu içerisinde, "biz" ve "onlar" ayırımına dayalı ak-kara zıtlaşması baş göstermiştir (Çayır, 2015, 7). Onlar; solculuk, komünizm, sosyalizm, liberalizm, Batı, ateizm vb. büyük anlatılarla tanımlanırken bizlik kodları geçmişe atıfla ve *kolektif-epik İslamcılık* olarak bir inşa süreci içerisinde yapılanmaktadır.³ Onların yaptıkları mazlumluğun, inşa sürecinin referansı olarak yeniden yorumlanan Asrı Saadet ise gururun repertuarı ve bilinç dışı hafızanın, siyasal mücadelenin dili, İslam ise doğruyu yanlış; helali haramı tanımlamanın keskin bir cetvelidir (Akçay, 2006, 28-29).

Muhelif ve İslami bir düzen arayışı gündemdedir. "İdealize edilmiş İslami ideal tip, dejenere olmuş Batılılaşmış" ötekine karşıdır (Çayır, 2015, 43). Özellikle erkek karakterlerin/mücahidin misyonu ötekini ehlileştirme, dönüştürmektir. Dönüştürmenin adı hidayet, stratejik aracı ise aşktır: aşk, modern dünya ile girilen ya da girilmesi gereken ilişkinin metaforik temsilidir. Geleneksel beşeri aşktan ilahi aşka ulaşma veya Züleyha ile Yusuf kıssasının tefsiri görünümündeki bir aşk ilişkisinde güçlü taraf/erkek kahraman özelinde Müslüman ideal tipi iken kadın, hemen her açıdan eleştiriye tabi zayıf ve çirkin modernitenin ifadesidir.

Dava adamı, ahlaklı Müslümanın kolektif temsili ve nerdeyse bir gılman tipi erkek karaktere aşık olan zengin, şımarık, sarışın; cennetteki ya da bellekteki huriyi andıran, özü itibarıyla temiz kadın hidayete erecektir. Onu hidayete erdirmek için tebliğin ve cihadın ufku da Türkiye sınırlarını aşp Beyaz Saray'a kadar uzanmıştır.⁴ Aşk ve evlilik iki insan arasındaki ilişkinin basit bir göstergesi değil İslam'a ideolojik bağlanmanın yansıması, büyük toplumsal dönüşümün, hidayet-in ideolojik imleyeni; ev ise Mus'abların ve Zeyneplerin yetişeceği yuvadır (Çayır,

³ Çayır, hidayet romanlarının olay örgülerinin, anlatı yapılarının karakterlerinin birbirlerine benzer sahnelerinin İslamcılığın bir kolunu, Kolektif ve epik İslamcılığı temsil ettiğini ileri sürer. Ona göre biz ve onlar söylemine dayalı bir biz diliyle konuştuğu için kolektif, epik bir geçmişe yani asrı saadete dayalı mutlak bir epik gerçekliği dilendirdiği için de epiktir (2015, 18).

⁴ Raif Cilasun'un *Teksas'ta İslam'ın Gücü* (1984), Talat Uzunyaylalı'nın (1986) *Senatörün Kızı* adlı romanları bu tahayyülün ürünüdür (Akçay, 2006, 52-53).

2015, 102). Nasıl mücahitler varsa Fatıma ve Zeyneb'i örnek alan mücahideler de vardır. Ancak kurgular yine de erkek merkezlidir; kadın ikincil pozisyonadadır (Akçay, 2006, 54-55). Anlaşılan erkek, güçlü İslam'ın, kadın ona göre zayıf modernitenin temsili olduğu oranda bu kurgu, geleneksel erkek egemen; "erkeğin kadına kavvâm olduğu" şeklindeki dini anlayışın da bir imleyenidir. Mücahide düşen, kendini kaptırmadan, düşmeden, şaşmadan modernite ve onun mutsuz kızı olan ötekini aşk yoluyla hidayete erdirmektir. Bu çerçevede aşk, moderniteyi reddetmenin değil onu İslamileştirmenin, modern dünyada var olmanın da bir ifadesidir.⁵

Hidayet Romanlarında dönüşen, daha çok sarışın kızlardır ki sarışınlık aslında Türk halkının kolektif bilinçaltı veya sosyal bilişi içerisinde Batılının temsili olmakla⁶ dönüştürülmesi gerekeni imleme adına oldukça ideal bir renktir. Kızlar, burjuva tarzıdır (Akçay, 2006, 64). Çayır'a göre İslamileştirilecek kadınların zengin ve eğitilmiş olması İslamcılığın günümüzde, 2000'li yıllarda ortaya çıkan zenginliğe ve modernliğe karşı olmama, zenginliği ve modernliği İslamileştirme eğilimlerinin de bir ifadesi olarak okunabilir (2015, 79) olmakla birlikte burada kurgunun bilişsel referanslarından birinin zengin bir kadın olan Hatice'nin Hz. Muhammed ile evliliği olduğu söylenebilir.

Bu yılların romantik İslami anlayışında asıl olan kolektif tecrübedir. Toplumu hatta bütün dünyayı İslamileştirmeye yönelik cihad uğrunda bir başarı arayışı belirgindir. Toplumsal hayatın İslami kurallara göre düzenlenmesi ve toplu hidayete yönelik bir hedef ve cennetin bu dünyada yaşanacağı şeklinde bir arzı saadet ütopyası (Çayır, 2015, 116) bu arayışın yelkenlerini şişirmektedir.

90'lı yıllara gelindiğinde *romantik İslam*'a kaynaklık eden İslami habitus ve yaşam pratikleri dönüşüme uğrar; toplumsal kodlar değiştikçe anlatı örüntüsü evrilir (Çayır, 2015, 127; Akçay, 2006, 121). Toplumsal hayata dair başarı motivasyonu belli düzeyde karşılık bulmuş, İslami kamusal alan moderniteyle son derece karmaşık rekabetçi ve kaçamaklı ilişkiler içine girmiştir (Çayır, 2015, 10). İslamcı aktörlerin yakın zamanda edinilmiş kamusal görünürlüğü laik bakış açılarıyla çatışmaya, yarışmaya başlamış bu görünürlük içinde aynı zamanda İslami politikaların kendi içlerindeki gerilimler de harekete geçmiştir (Göle, 2017, 33-34). Haliyle bireysel ve eleştirel sesler yükselmeye başlamış; İslamcı bireylerin iç dünyasını ve modern hayat karşısındaki çelişkilerinin ifadesi öz eleştirel romanlar, İslami karakterlerin 80'li yıllardaki kimlikleri ve dini idealleriyle 90'lı yıllardaki yeni ya-

⁵ Modern dünyaya karşı İslamcılık, dünyayı reddeden değil dünyada var olmaya çalışan bir harekettir. İslamcı hareketler modern alanı reddetmek yerine İslamileştirerek benimseme şeklinde bir tutuma sahiptirler (Çayır, 2015, 9-10).

⁶ Bu konuyla ilgili olarak sinema sanatçısı Türkan Şoray üzerine Büker tarafından yapılmış (2012, 159-181) çalışmaya bakılabilir.

şam deneyimleri arasında sıkışmışlığının ifadesi olarak popülerite kazanmıştır (Çayır, 2015, 11).

Akçay'a göre İslami romanların bu yıllardaki en belirgin farkı 'tecrübe'nin yerini 'deneyim'in almasıdır. Halit Ertuğrul'un birçok romanının bir kişi etrafında dönmesi onun sınırlı dertleri çevresinde aktarılması da bunun kanıtıdır.⁷ Artık bireysel deneyimler üzerinden okunan özeleştirici, itiraf ve ifşa ön plandadır. İnançlarla çelişen arzular ve iç çelişkilerle dolu bir imtihan yaşanmakta,⁸ manevi acı çekme anlarından ve buna yönelik bir öz-egitimden geçerek kendini bulma, başarı-başarısızlık ikilemi deneyimlenmektedir. Bireysel ile kolektif kimlik arasında bir sıkışma içinde⁹ kolektif İslamcı idealler, Asrı Saadet algısı ve geçmiş sorgulanmaktadır. Yeni öz-düşünsel bir kimlikle özne olma deneyimlenirken (Çayır, 2015, 159) aşk, bu deneyimin de baş aktörüdür: Şimdi Müslüman erkek ya da kadının özneleşmesinin, modernlikle ilişkilerin yeniden örülüp, harmanlanmasının aracıdır. Dini keskinlik rafa kalkmış, ak-kara zıtlaşmasının yerine gri tonlar görülür olmuş, dava buharlaşmış; örneğin, bu yılların Mehmet Efe tarafından yazılmış romanı, *Mızraksız İlmihal*'in kahramanı İrfan örneğinde karakterler, mutlu bir çiftin hayalini kurmaya, kendisini sevdiği kıza renkli elbiseler ve ipek eşarplar alırken hayal etmeye başlamış; evlilik ideolojik kodlarından sıyrılırken aşk evliliğin tek ideolojisi olmaya başlamıştır (Göle, 2017, 36-40).

Şerif Mardin, İslamcı romanlar içerisinde önemli bir yer işgal eden, ilk örneklerden *Minyeli Abdullah* adlı romanının bir Müslüman buildingsromanı olarak ele alınabileceğini söyler (Mardin, 2007, 230). Herhangi bir romanın Müslüman buldingsromanı olarak ele alınıp alınamayacağı tartışmalı bir durum olsa da tema ve kurguları itibariyle oldukça birbirine benzer ve birbirinin devamı gibi bir izlenim uyandıran¹⁰ İslamcı romanların genel özellikleri, süreç içerisindeki tematik

⁷ Tecrübe deneyimden farklıdır, deneyim dediğimizde bireysel öznel bir hayattan bahsediyoruz. Ancak tecrübe çokluğu bir ortaklığı, paylaşımı beraberinde getirecektir. İlk dönem hidayet romanlarında dostlukların, toplumsallığın önemsenmesi bir tecrübe yaşanmasına bağlıdır (Akçay, 2006, 124). Oysa 90'lı yıllar biraz sübjektiftir. Örneğin, Ahmet Kekeç, *Yağmurdan Sonra* adlı romanına yönelik eleştirilere karşı, "Bizim romanımızı yazmadım. Bizim o kadar açık seçik olduğunu düşünmüyorum. Bir bireyi anlattım sadece... Biraz sübjektif mi davrandım? Elbette.. der (Akt. Çayır, 2015, 151).

⁸ Akçay, Ahmet Günbay Yıldız'ın, genç bir kızın aşk itirafı temalı *Sahibini Arayan Mektuplar*, Emine Şenlikoğlu'nun evli bir kadının yaşadığı aşkı anlatan *Kadınlar da Kadınları Eziyor* adlı 90'lı yıllarda kaleme alınmış romanlarını bu noktada örnek gösterir (2006, 121, 126-129).

⁹ 90'lı yıllarda İslamcılık yeni aktörleri kamusal görünürlüğe taşırken bir yandan da onları yarattığı ideolojik sahanın sınırları içerisinde tutmaya çalışmaktadır. Bundan dolayı İslami aktörlerin bireyleşme stratejileri, kendilerini tanımlamaları ve öznesellikleriyle onları kolektif hareket ve cemaatin sınırları içinde tutmaya çalışan İslami politikaların gerekleri arasında doğal bir gerilim vardır (Göle, 2017, 34). Roman kahramanları da modern toplumsal ortamlarda bireysel dünyevi arzuları ile dini idealleri arasında çatışma yaşarken kolektif İslami kimliğin iddiaları hakkında eskisi kadar emin değildir. Geçmiş eleştirirken İslami kimlikten tam olarak uzaklaşmayı da istememektedir. İslamcıdan çok Müslüman bir benlik geliştirme çabasıdır (Çayır, 2015, 19).

¹⁰ Örneğin, *Minyeli Abdullah*'ta Said Nursi'nin gençlik rehberinden alıntı olduğu görülen ifadeler söz konusu iken daha sonraki yıllarda yayımlanan *Huzur Sokağı* adlı romanda Şenler genç bir karakterin eline Gençlik Rehberi adlı kitabı vererek okumasını, sonuçta kendisini sorgulamasını ve doğru yolu bulmasını sağlar (ak-

görünümleri ve onlar üzerine var olan literatüre dair yukarıda yapmaya çalıştığımız boylamsal inceleme söz konusu geleneğin, Türkiye'de İslamcılığın veya İslamcı karakterin ahlaki, ideolojik, toplumsal gelişim ve değişiminin izlerini sürmeye imkân verdiği ölçüde buldingsroman gibi okunabileceği izlenimi uyandırmaktadır.

Genç bir erkek kahramanın ahlaki, psikolojik ve entelektüel gelişimini konu edinen buldingsromanların kurgusu üzerine geliştirilmiş bir metodolojik çerçeveye göre bu kurgu içerisinde genelde erkek çocuk, bir köyde ya da taşrada dünyaya gelir. Ebeveyni, sosyal sınıfı, onun deneyimlerinin eylemlerinin psikolojik motivasyonlarını oluşturur. Ebeveynleri ile özellikle baba ya da herhangi bir ebeveyn figürü/baskıcı anne ile çatışma içindedir. Kahraman, kendi kuşağının bir temsilcisi olarak sunulur ve o, önceki kuşağa karşı çıkma nedenini ya da ona nasıl uyacağına kurallarını belirler. İlerleyen yıllarda kahraman, daha büyük bir topluma girmek için evden ayrılır; ayrılık iki ya da daha başka dış uyarıcı ya da bir iç uyarıcı tarafından kaynaklanır. Yolculuk kahramanı gerçek yaşam ile yüzleştirir ve şehir hayatında ileride kendisinin ahlak değerlerini belirleyecek olan iyi ve kötü kavramı ile tanışır. Kurumsallaşmış bir eğitimden ve/veya öz-egitimden geçer. Genç bir kişi olarak, diğer insanlarla sosyal ilişkiler kurar. Olgunluğa doğru ilerleyişinin yansımaları oluşturacak en az iki aşk ilişkisi yaşar. Onun hayat tecrübesi mesleki ve sosyal yönden bir başarı arayışıdır. Toplum tarafından çetin bir sınava tabi tutulacaktır. Manevi acı çekme anlarından geçer. Adamlığın, onun nihai kabulüne ve oluşumuna götürecektir kendini bulmalarını tecrübe eder ve başarı/başarısızlık ya da bir üçüncü ihtimal olarak kısmi başarı/kısmi başarısızlık gibi ikili karşıtlıkları yaşar (Geniş bilgi için Turan- Çolak, 2016, 459; Tanrıtanır- Eleman, 2007).

Buildingsroman kurgusuna dair bu metodolojik çerçeve içerisinde *romantik İslam*'a bakıldığında şunlar söylenebilir: *Romantik İslam*, ortaya çıkışı itibariyle taşra kökenlidir. Modernite ve onun Türkiye'de aldığı şekil, baskıcı ebeveyn figürü olarak işlev görmüştür. 1980'lerde modern şehir hayatında daha büyük bir toplumla, iyi ve kötü ile tanışmış, kurumsal bir eğitimden geçmiş, 1990'lı yıllarda ise olgunluğa geçişi, öz-egitimi, başarı-başarısızlık karşıtlığıyla yüzleşmeyi tecrübe etmiş ve aşk, olgunlaşma sürecinin baş aktörü olarak hizmet etmiştir. Son tahlilde İslam'da aranan huzur aşkta bulunmuş ya da "doğru yolu arayanlar saadete giden yola kavuşmuş" böylece *İslami romantizm*'e yol verilmiştir denebilir.

taran Çayır, 2015, 37). Yine *Minyeli Abdullah* adlı romanda Abdullah, "Kıbrıs burnumun doğrultusunda, Kıbrıslılar İslami bir hayat yaşasalar iki paralık Rumlara yani gayrimüslimlere... mağlup olurlar mıydı? derken sonraki yıllarda *Kıbrıslı* adında bir roman yayımlanır ve Kıbrıslı artık Kıbrıs'a İslam'ı getirmek için işgalden kurtulmak için savaşır (aktaran Akçay, 2006, 38).

3. İSLAMİ ROMANTİZM: BÜYÜK CİHAD

Bauman'a göre günümüzde insanların dikkati özellikle ilişkilerden elde etmeyi umdukları tatminler üzerine yoğunlaşma eğilimindedir. Bu nedenle danışman patlamasının ana etkenlerinden birini "ilişkiler" in oluşturmaya başlaması şaşılacak bir şey değildir (2012, 10). Bu ilişkiler içerisinde öne çıkan da "romantik aşk"ın aksine tek gecelik, sürekli bağlanmayı gerektirmeyen bir aşktır.¹¹ Böyle bir toplumsal atmosferde 2000'li yıllarda bir yandan Avrupa'da başörtülü bir Müslüman kadın; Şelina Zahra Janmohamed, "İslami tarzda doğru bir eşin flörtüz bulunmasının zor olduğu iddiasıyla yaşadığı flört deneyimlerini anlatan" *Love in a Headscarf* (Başörtüsü İçinde Aşk)¹² adında bir kitap yazarken Türkiye'de parolası *helal aşk* olan, İslami öğelerle bezenmiş; *İslami romantizm* içerikli aşk anlatılı yayınlar ve sosyal medya içerikleri dikkat çeker olmuştur. İkinci sınıf öğrencisi Ayşe'nin ... *aşk adına sürekli bir alternatif üretme çabası var.* şeklindeki tespitiyle ilk görüşte *İslami romantizmin*, pratikte yaygınlaşan modern aşk ilişkilerine ve bu ilişkiler üzerine anlatılara diyalektik bir karşı söylem gibi durduğunu ileri sürebiliriz. Yer yer aksi iddia edilse de bu furya içerisinde artık aşk, sadece karşı cinsler arasındaki duygusal ilişkinin ifadesi olarak ele alınıp İslamileştirilmeye çalışılmakta; pratikte yaygın aşk ile mesafesi tanımlanmakta ve İslami helal sınırları çizilmektedir. *Aşka düşmek haram değildir. O aşk ile yaptığınız onu haram ya da helal kılacaktır.*¹³ şeklindeki sosyal medya içeriğine yansıdığı boyutuyla anlaşılana, önce yapı bozumuna gidilmiş, bir "olma" hali olarak algılanan aşk ile ona dair eylemler birbirinden ayrıştırılmış; ilgili dini-toplumsal belleğe ve pratiğe demir atılıp yaygın aşk anlayışına dair bir fıkhi damga üretilip *haram aşk* kavramsallaştırması ile onun üzerinde ötekileştirici bir bilişsel kontrol sağlandıktan sonra aşk, helalin sınırları içerisinde *helal aşk* olarak yeniden tanımlanıp sözüm ona İslami sosyal temsile kavuşturulmuş, İslamileştirilmiştir.¹⁴

Üçüncü sınıf öğrencisi Kübra'ya bakılırsa ... *aslında ergenlerin dünyasında aşka bir yönelim; hem sevmek isteği hem de harama, günaha bulaşma korkusu vardır. Bu durumda o, yani sevdiğim kişi helal aşk yoluyla beni Allah'a götürüyor ya da birlikte ibadet ediyoruz, beni ibadete çağırıyor diye bir meşrulaştırma kılıfı bulunmuş, vicdanı rahatlatmış oluyorsunuz.* Dördüncü sınıf öğrencisi Hilal'e göre ise

¹¹ İnsanlık uzun zaman aşkı, oku yürekleri delen bir Tanrı olarak görmüştü. Bu imge dünyanın büyüsel bir biçimde tasarlanmasının tüm biçimleriyle birlikte eriyip gittiğinde, *aşkı* arzuyla özdeşleştirdi (Touraine, 2012, 360). Bu süreçte işin kırılma noktasını da 1968 öğrenci olaylarıyla o döneme damgasını vurmuş olan doğum kontrol hapının bulunması meydana getiriyordu. O tarihten başlayarak, Victoria ahlakının sınırladığı romantik aşk, yerini çok daha hırçın ve sert; ama gerçek, hazla örtüşmüş, cinselliği öne çıkararak bir aşka bıraktı. Artık somut sevişmenin kılıfıydı aşk (Kahraman, 2003: 68, 82). Sonuçta "ölüm bizi ayırana kadar" şeklindeki romantik aşk tanımının kesinlikle modası geçmiş; vaktiyle hizmet ettiği ve kuvvetini ve kibirini borçlu olduğu akrabalık yapıları radikal biçimde alt üst olurken son kullanma tarihini aşmıştı (Bauman, 2012, 20).

¹² Türkçeye Gülbahar Gülbitti tarafından çevrilmiş bu kitap 2010 yılında Pegasus yayınlarından çıkmıştır.

¹³ <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 16 Mayıs 2018.

¹⁴ Sosyal temsillerin üretilme ve yayılma biçimleri üzerine geniş bilgi için bk. (Moscovici, 1987).

kısaca ... *helal aşk ehveni şerdir*. Hal böyle ise *helal aşk*, kadim hile-i şeriye geleneğinin yeni versiyon bir örneğidir ve bu yolla aşkın dönüştüğü İslamileştiği düşünülse de ... *Algı değişiyor. Aslında bu bir normalleşme. Bir süre sonra el ele tutuşmak da olacak..* diyen üçüncü sınıf öğrencisi Elif'in deşindiğı üzere dönüşen sadece aşk olmasa gerektir ki Elif'e göre *helal aşka* inananlar özelinde söz gelimi ... *çantanda Kur'an varsa, konuşmalarda Allah, Kur'an geçiyorsa, seni sabah namazına kaldırıyorsa meşrudur.* şeklinde bir düşüncedir aslında yaşanan.

Tıpkı diğere İslamileştirilme biçimlerinde olduğı gibi başına besmele eklemekle İslamileştirildiğı düşünölen bu *aşk*, *sevdiği için anlımı secdeye koyan*,¹⁵ *anlı secdeli birine duyulan*,¹⁶ *abdestli*,¹⁷ *Besmele ile başlayan, Namaza durur gibi niyet edilen* (Öztekin, 2018, 30), *Allah için yapılan*,¹⁸ *Allaha kulluğün*,¹⁹ *Ona inanmanın ifadesi*,²⁰ *Allah rızasının aracı*,²¹ *Allah'ın rızkı*,²² dünya ve ahiret mutluluğün yoludur ki "Doğru yolu arayanları saadete ulaştıran yollara kavuştururuz." (el-Ankebüt 29/69)²³ vb. ayetler aşk şiirlerinde de ilgili paylaşımlarda da bu mealde bir kullanıma konu olmakla bir mutluluk teolojisi inşasının teorik temellerinden biri olarak hizmet etmektedir.

Geleneksel ve en yaygın bilinen İslami din tanımlarında dinin, "dünya ve ahiret saadetine götüren yol" olarak değerlendirildiğini hatırlarsak bu noktadan sonra aşkın din olduğunu, bu ölçüde dinin aşka indirgendini söylemenin önünde bir engel kalmaz. *Helal aşk*, Allah rızasını kazanmanın ona yaklaşmanın²⁴ aracı birinci sınıf öğrencisi Semra'nın tespitiyle, *Bir taşla iki kuş vurmak gibidir: ... yani hem gönlünün istediğini yapmış olacaksın hem de Allah'a yaklaşmış.* Gerek ilgili görsellerden gerekse mesaj içeriklerinden anlaşılan, birlikte ibadet özellikle de namaz, *İslami romantizm* ve *helal aşkın* da direğidir. Aşk, üzerine helal damgası vurulmuş saadet ve cennet biletidir. *Helal aşk*, rızayı ve cenneti kazandıran *tek vakitlik*²⁵ bir ibadet, ibadette birlikteliğün sembolüdür.²⁶ Cennet ise kimi zaman sevgilinin gözleri, bakışı kimi zaman da Öztekin'in tasviriyle ... *çokça huzurun olduğu, aşığın maşuktan Kur'an dinlediğı yer...* (Öztekin, 2018, 25) yani evdir. Sevgi-

¹⁵ *Benim için anlımı secdeye koyan bir cennet kuşuydu o...* (Öztekin, 2018, 93).

¹⁶ *Süsle olmaz bu işler, alnında secde izi yoksa eğer... Senin için her şeyi yaparım diyene biz sade ezanı sorduk* (Öztekin, 2018, 92).

¹⁷ *Abdestsiz birbirimize bakmaya kıyamayacağız yine...* (Öztekin, 2018, 99).

¹⁸ *Seni Allah İçin seviyorum* (Öztekin, 2018, 93); <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 15 Mayıs 2018.

¹⁹ *Allaha kullukta ve sana sevda da sadakatim eksik olursa aldığım nefes haram* (Öztekin, 2018, 96).

²⁰ *Sana bakmak biraz da inanmak oluyor Allah'a* (Öztekin, 2018, 117).

²¹ Peygamber buyurdu: *Karı ve koca birbirlerinin gözlerine sevgi ile baktığında Allah onlardan razı olur* <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 15 Mayıs 2018).

²² *Biz sevdayı O'ndan rızık bildik* (Öztekin, 2018, 98).

²³ Bk. Öztekin, 2018, 155.

²⁴ *Aşkın en büyük aksiyonu her iki kişiyi de Allah'a yaklaştırmaktır.* <https://tr.pinterest.com/ultraupdates/islamic-lovequotes/?eq=islamic%20love&etslf=6800/> erişim: 15 Mayıs 2018.

²⁵ *İki aşkıım var bu dünyada biri günde beş vakit bir ömrümde tek vakit* (Öztekin, 2018, 99).

²⁶ *Birlikte ibadet edin birlikte kalın.* <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 17 Mayıs 2018.

liden dinlenecek sevgiliye okunacak (Öztekin, 2018, 109) bir kitap olarak Kur'an, aşkın serenadı,²⁷ "elif-ba" ise *helal aşkın* emoji cetvelidir. Nihayetinde "elif" gibi sevmek, "nun" gibi dokunmadan sarmaktır imlenen.

İlgili görsellerde beliren âşıklar, birer huri ve gilman temsilinde son model Müslüman tiplerdir. Gösteri dünyasından fırlamış gibi duran aktörler, imajın her şey olduğu çağa uygun imajinatif, ben odaklı bir vizyon sunarlar.²⁸ Siyasal İslamcı yazın ve Hidayet Romanlarının ideolojik imgesi örtü, "geleneksel kodları itibariyle yasak buyruğuna ilişkin" tesettür (Göle, 2011, 127) ilgili görsellere yansıdığı ölçüde kadın bedeninin prezantabil sunumunun bir parçasıdır. Akçay'ın, hidayet romanlarındaki kapak kızlarının imajından hareketle "Yirmi yıldır dayatılan imaj bugünlerde uygulanır olmuştur" (2006, 64-66). şeklindeki sözü adeta bu görsellerin arka planını yorumlarken ... *Hep bakımlı, güzel kıza bakımlı, yakışıklı erkek dayatıldı. Biz de yakışıklı veya güzel olanı ideal görüyoruz.* diyen üçüncü sınıf öğrencisi Merve ise bu yorumu doğrular gibidir.

Özellikle sosyal medya içeriklerinde kadını erkeğe göre ikincil pozisyona hap-seden geleneksel bakışı eleştiren söylemlerle beslenen bir eşitlik ve tamamlayıcılık vurgusu hakimdir.²⁹ Bu söylemlere göre *kadın, eşit olarak erkeğin yanındadır. ... hem kocanın hem de onun dininin tamamlayıcısıdır.*³⁰ ve *Gerçek inanan, karakteri iyi olan ve eşine iyi davranandır.*³¹ Adeta 1990'lı yıllarda Emine Şenlikoğlu tarafından yazılmış *Kadınları Kadınlar da Eziyor* adlı romanının kahramanı Meziyet'in *Dini kitaplara bakıyorum. Hep erkeğin arzuları konu edilmiş. Bence kadınların ruh hali de işlenmeli. Kadın cilveli ve çekici olmasaymış kocanın gözü dışarıda olurmuş. Peki erkek, hanımına karşı nazik ve çekici olmazsa, karısına 'Kokmuş kadın! Seni aldığımıza pişmanım.'* gibi laflar ederse, *yüzde yetmiş kadının gözü dışarıda olmaz mı?* (aktaran Akçay, 2006, 130-131) şeklindeki eleştirisine kulak verilmiştir.

Hem görsellerin bir kısmında hem de Öztekin'in *Seninle en çok namaz kılmayı seviyordum. Dua ederken yüzünde beliren o nur çukuru olan gamzelerin yetiyordu namazıma huşu katmaya...* (2018, 90), *Aynı sözde buluşmak aynı tende dolaşmak*

²⁷ *Bana kuran okuyacak ve kendisine hayran bırakacak bir koca istiyorum.* <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 15 Mayıs 2018.

²⁸ Bu iddiamızla ilgili görseller www.pinterest.com adlı internet sitesindeki ilgili paylaşımlar içerisinde görülebilir.

²⁹ *Kadın, erkeğin kaburgasından çıkmıştır. Onun ayağından ya da başından değil, eşit olarak onun yanındadır.* <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 16 Mayıs 2018.

³⁰ <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 15 Mayıs 2018. Karınız sizin eşinizdir köleniz değildir. Birbirinizi tamamlayın rekabet etmeyin <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 18 Mayıs 2018. Bir adam evlendiğinde dininin yarısını tamamlamış olur <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 18 Mayıs 2018.

³¹ <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 15 Mayıs 2018. Sadaka eşin ağzına konan lokmadır. Eşinin ağzına konan lokma sadakadır <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 15 Mayıs 2018. Kadınlara karşı iyi olun ve ilgilenin. Zira onlar evinizin kölesi değil hassas çiçektir (Hz. Ali). <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 15 Mayıs 2018.

için (2018, 124) şeklindeki satırlarında erotik bir dramtizasyon da söz konusudur. Aslında buradaki erotizmi gelenek içerisinde vadesi bir senet gibi sürekli ertelenen cinsel birleşme arzusunun ifadesi (ki helal aşka dair söylemlerde sıklıkla atıfta bulunulan "Allah sabredenlerle beraberdir." (el-Bakara 2/153) Ayeti de bu ertelemeye dair sabra gönderme yapıyor olsa gerek) veya bastırılmışın direnişi olarak okumak mümkün olsa da bu tonda bir erotizmin *helal aşk için* pek tehlikeli addedilmediği düşünülebilir.³²

İslami romantizmin aktörü, Sevdanın ete kemiğe bürünmüş halidir (Öztek, 2018, 20). Onun da aşkının da prototipleri Asrı Saadet'ten devşirilmiştir: Öne çıkan Hz. Muhammed, Aişe ve Hatice gibi figürlerin dilinden Asrı Saadet, *İslami romantizmin ve helal aşkın* demlendiği ikonik bir dünyadır.³³ Haram aşkla mesafe ve gerilim dahi birer aşk ikonu olarak bilinen, *Romeo ve Juliet'inki gibi değil Hz. Hatice ve Hz. Muhammed'inki gibi bir aşk istiyorum.*³⁴ şeklindeki sosyal medya içeriğinde olduğu gibi Asrı Saadetten devşirilmiş ikonlar üzerinden korunmakta, işlenmektedir. Ne var ki hem geçmişin hem de bazı ayet ve hadislerin bu çerçevede yeniden yorumlanması eylemin hem İslam'a hem romantizme yakınlığının değil uzaklığının ifadesi olarak yorumlanabilir. *Muhafazakar erkek nasıl hitap edeceğini, kadını tanımadığı için ona nasıl davranacağını bilmiyor. Roman veya şiir de okumadığı için bu eksikliği gidermek adına biraz da ayete, hadise, Peygambere sarılıyor.* diyen, üçüncü sınıf öğrencisi Zeynep'in de bu mesafeye gönderme yaptığı söylenebilir.

Sevmek hesap işi değil, sevmek güvenmekti, aşık olmaktı, eskidendi (Öztek, 2018, 133) diyen Öztek'in ifadesine bakılırsa *İslami romantizm* nostaljik bir tona da sahiptir. Nostaljik ton bir tepki mantığıyla kendini göstermektedir. Nostaljiye dönüşü içerdiği oranda yüzeyel ve kolay ilişkilere karşı alternatif öneren, "Aşk, ne din tarafından inkâr edilir; ne de yasaklarca yasaklanabilir. Çünkü kalp-

³² Bauman'ın Senett'ten aktardıklarından hareketle erotizmi, cinsel arzunun ve nihayetinde cinsel ilişkinin, kalıcı bir aşk ilişkisinin, yani çok işlevli, dolayısıyla da istikrarlı bir toplumsal eş olma halinin, yapıtaşlarından biri olarak ele alırsak bu haliyle cinsellikten bir nebeze uzak erotizmin helal aşk için riskli olsa da pek tehlikeli addedilmediği düşünülebilir (2014, 285-286).

³³ *Bir gün alemlerin efendisi Aişe validemizden bir bardak su istedi. Validemiz suyu getirince Önce "Sen iç ya Aişe" der. Hz Aişe, suyu içer. Efendimiz bardağı alır ve suyu bardağın validemizin içtiği kenardan içer. Sevdamızın, Hz. Efendimizin Hz. Aişe'ye olan gönül muhabbetinden az da olsa dem bulması duasıyla...* (Öztek, 2018: 168) *Tabi ki O'nun gibi olamayız ama ayağına toz olacak kadar benzesek ya. Lafın geleceği noktayı nura yazacak olursak; Hz. Hatice için "gönlümün rızkı" dediği rivayet edilir. İncitmeden aldatmadan sevmek... Dünya işlerinin, yeni dünya cehaletinin oyuncağı yapmamak sevgileri...* (Öztek, 2018, 166); *Bir gün Hz. Aişe, Peygamberimiz (sav)'e sordu: "Bana olan sevgin nasıldır?" Peygamberimiz: "Kördüğüm gibidir." diye cevap verdi. Hz Aişe yine sordu: "Kördüğüm nasıldır?" Peygamberimiz: "İlk günkü gibidir." diye cevapladı.* <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 16 Mayıs 2018.

³⁴ <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 14 Mayıs 2018.

ler Allah'ın elindedir.” (İbn Hazm, 2016, 42) diyen İbn-i Hazm'da ifadesini bulan “doğulu aşka” bir geri dönüşü imler.³⁵

İslami romantizmin aktörü, nostaljik, sufi meşrep bir aşıktır. Mücadelesi nefsiyle, ahlakı ise eşine veya aşkına, namaz kılma temsilinde³⁶ sadakat ile sınırlı olup ahlakı ve sadakati aşkının; aşkı da ahlakı ve sadakatinin garantisidir. Tabii ki bunun da pratikteki aşk ilişkilerine bakan bir yanı vardır.³⁷ Aktörün davası aşk,³⁸ silahı vuslat için yaptığı duadır.³⁹ Duaya konu olan boyutuyla hem geleneksel aşk ve evlilik tanımlarına hem de alın yazısı ve ruh eşine inanma eğilimli romantik aşk tanımlarına uygun bir tarzda yazgıcıdır.⁴⁰

Aşığın dilinde Müslümanı sarmış bir modernitenin düşük tonlu eleştirisi vardır. Ama eleştirilen modernite öteki ya da ötekinin hayatının ifadesi olan değil, Müslümanı sarmış bir modernitedir (bkz. Öztekin, 2018, 146). Bu dünyanın ne kadar içinde ne kadar dışında olduğu pek açık olmasa da Öztekin'in ... *en gezginden çok gzeceksiniz, en mutludan daha çok tebessüm edeceksiniz* (2018, 20). ifadelerine bakılırsa aktör, mekanları, duyguları, temsilleri tüketerek ruhi boşalma mutluluk arayan bir turist; tüketicidir.⁴¹

Yere basan ayaklarının biri İslam'a ve geleneğe diğeri aşka tutturulmuş, kapitalist tüketim endüstrisinin Müslümanı sağ yanından yakalayan helal versiyonunun, seri üretime konu bir türevi olarak göze çarpan görünümü içerisinde *İslami romantizm* ve *helal aşkta* popüler kültüre dair kodlar içerisinde hem aşk hem de İslam, kültür endüstrisi mantığıyla o tüketici için metalaşmıştır. Gündümlü bir üretim ve popüler formu içerisinde *İslami romantizm*, imge ve gerçeğin birbirine karıştığı, bir yönüyle Öztekin'in ... *Bir yerden sonra sanki yaşıyormuşsun gibi yapıyorsun işte...* (2018, 122) şeklindeki ifadelerinden esinlenerek açıklanacak olursa bir “mış gibi” yapma halidir. Gerçek çiftlerin sosyal medya üzerinden ilgili paylaşımları hakkında konuşurken üçüncü sınıf öğrencisi Betül'ün ... *çok mutluyuz imajı var. Aslında öyle değil. Romantizm adına olanı değil, kendilerince olması ge-*

³⁵ Doğu aşkı, her zaman aşkın dışında bir şey olarak gördü, onu daima olmayan bir şeye duyulan derin ve vazgeçilmez tutku olarak; tanrısal, erişilmez bir şey olarak nitelendirdi. Aksine Batı aşkı da ussallaştırdı (Kahraman, 2003, 68).

³⁶ *Namaza benzeyecek biraz da sevgin, niyet ettikten sonra etrafa bakmayacaksın* (Öztekin, 2018, 21).

³⁷ Luhmann'a göre toplumsal pratikteki aşk ilişkileri, kafa karıştırıcı, belirsiz ve gerilim yüküdüdür ve derin endişelere yol açar. “... nitekim daha önce yaşanan deneyimler ne denli acı olursa olsun, her daim yeniden girişilmeye mahkûm olan bu aşk arayışı, ta başından sağlıksız bir aldatılma korkusuyla iç içedir” (aktaran Bauman, 2014, 277).

³⁸ Büyük anlatılara konu davalar pek göze çarpmaz: Çok belirgin olmasa da kolektif bir dava olarak sadece Filistin ve Gazze vardır. O da artık adına içlenen bir davadır: *Filistin sokaklarında çiçekler açar...* (Öztekin, 2018, 32); *Bir Filistin haberi televizyondan, elimizde malum içecek, midemiz gaz dolu üzülüyoruz kardeşlerimiz...* (Öztekin, 2018, 100).

³⁹ Dua oldukça öne çıkan bir pratiktir: Ben şiir olsun diye değil, Allah dua sayar, murat eder belki diye yazdım seni... (Öztekin, 2018, 89); Allah iki kalbi birleştirmek istediğinde sadece birini değil ikisini de hareket geçirir <https://tr.pinterest.com/pin/444660163190820544/> erişim: 15 Mayıs 2018.

⁴⁰ Fe yekün dese rabbim, *nasibim olsan...* (Öztekin, 2018, 42).

⁴¹ Bu değerlendirmemiz Bauman'dan (2013, 132 vd.) mülhemdir.

rekeni sunuyorlar bu yolla . şeklindeki çıkışı bu “mış gibi” yapma halini açıklıyor olsa gerektir.

Bir gün fakülte kantininde bir erkek kız arkadaşı için bir masayı güllerle donattı. Sonra onun için gitar çaldı. Aslında çok güzel ve romantik bir durumdu. Ama herkes eleştirdi. Ancak eleştirenlerin neredeyse tamamı olayı telefona kaydedip sosyal paylaşım ağlarında beğeniyle yayınladılar. diyen ikinci sınıf öğrencisi Esra’ya kulak vererek ve görüşme yaptığımız öğrencilerin bu fenomene oldukça mizahi bir tarzda eleştirel bir mesafede durarak değerlendirme yapmaya çalıştıkları şeklindeki izlenimimize dayanarak; “Gençler, bu fenomenin ne tam anlamıyla içindedirler ne de dışındadırlar veya hem içinde hem dışında durarak ‘mış gibi’ yapıyorlar” diyebiliriz. Anlaşılan görselleştirilmiş bir dünyada, simülasyon tekniklerinin gölgesinde büyümüş bu nedenle hayal dünyası geniş; “kimliklerinin inancı ve moderniteyi kuşattığına inanan bu noktada akranlarından ayrılan” M nesli⁴² ile bu hayali dünya arasında bir seçmeci yakınlaşma, danişıklı dövüş vardır. Zaten bazı katılımcılarımıza göre aslında *İslami romantizm, anlık hayali bir dünya içine dalmak, gerçekte olmayacak bir şeyi empati yoluyla yaşamak böylece tatmin bulma hissi* (Üçüncü sınıf öğrencisi İlknur) yaşattığı için çekici; ... *Kadına karşı şiddetin arttığı bir dünyada en azından güzel sözlere dair içeriği itibariyle ‘Varsın bu da olsun!’* (üçüncü sınıf öğrencisi Fatma) kabilinden bir olumlu tepkiye de konu idi.

Son tahlilde Eliade (1993, 24, 167; 2000, 398), Baudrillard (2003, 121) ve Fiske’nin (2014, 197) mite ilişkin değerlendirmelerinden ilham alarak *İslami romantizmi*, aşkın doğaüstü bir kökeni ve öyküsü olduğunu, bu öykünün de anlamlı ve değerli olduğunu ileri sürerek; ampirik ve rasyonel bakış açısının kavramayacağı bir gerçeklik yapısı ortaya koyan, arkaik toplumlarda insanların hem inandıkları hem inanmadıkları mitlere benzeyen, zincirin geri kalanını inşa etmek üzere doğal bir belirtisel göstergenin; örneğin ayet ve hadislerin belirtisel doğasını gizleyerek onun “doğruluk etmeni”ni kullanan arz edilmiş bir mit hatta *kiç*⁴³ bir fenomen olarak tanımlayabiliriz. Nitekim hem sosyal medyada ve internet ortamında hem de gerçek toplumsal dünyada yapılacak basit bir tarama bu fenomen üzerine mizahi boyutu ağır basan yaygın eleştirilerin, adını koymadan *İslami romantizmi kiç* bir fenomen olarak nitelediğini görmek için yeterlidir. Ancak bütün bunlar, bu fenomenin bir boşlukta oluştuğu anlamına gelmez: Zira *kiç* nesnelere karşı bağımlılık içerisinde yaşayan kitlelerden söz edilmediği sürece onun oluşması da

⁴² “Z nesli”nin çağdaşı, inançlarının tüketim ve iletişim tarzını, çalışma ve eğlenme şeklini, her şeyini etkilediği, kimliklerinin inancı ve moderniteyi kuşattığına inanan bu noktada akranlarından ayrılan bir nesil (Janmohamed, 2018, 43).

⁴³ Söylemdeki “klişe”nin eş değerlisi *kiç* (Baudrillard, 2008, 136) simgesel nitelikli, aynı ve kalıplaşmış duyguların tekrarından başka bir şey değildir. Gerçeğin bir benzetmesinin işin aslıymış gibi sunulduğu, otantik bir boyutu olmayan, doğal olana referansla üretilmeyen; daha önce üretilmiş hatta üretilenle tüketilmiş şeylerin çoğaltması; geleneksel bir nitelik kazanmış tanıdık, bildik estetik kalıpların, ucuz bir duygusalılık yaratacak biçimde ve bir yapmacıklık içinde yeniden üretilmiş halidir (Kahraman, 2003, 57, 221).

yaygınlaşması da pek mümkün değildir. Kaldı ki bu fenomen bir sosyal psikolojik sıkışmışlık halinden beslenmekle toplumsal gerçekliğe yaslanır: Dördüncü sınıf öğrencisi Fatma'nın deyiimiyle *bir yanda ergenlik dönemi özellikleriyle birini sevmeye, bağlanma isteği diğer yanda hem aşkı yasak, ayıp sayan hem de 'Halen birini bulamadın mı? Evde kalacaksın!' diyen sosyal çevrenin olduğu ortamda 'Eee bari hem benim hem herkesin istediği olsun, olacaksa böyle olsun' diyebiliyorsunuz işte.* Bu ifadeleri *Romeo ve Juliet*'inki gibi değil Hz. Muhammed ve Hatice'nin ki gibi *bir aşk istiyorum.* şeklindeki sosyal medya içeriği ile birlikte ele alırsak ailelerinin otoritesine meydan okuyarak toplumsal ve dinsel değerleri bir kenara iterek aşklarını yaşamaya çalışan *Romeo ve Juliet* aşkı karşısında konumlandığı ölçüde *İslami romantizm ve helal aşk*, kültürel ve toplumsal sınırlar ile bir uzlaşının ifadesi olarak toplumsal gerçekliğe ayak basar ya da ondan ayak alır.

Ayrıca Allah'ın izni ve inayetiyle *'Seninle ciddi, evliliğe yönelik ve helalinden bir arkadaşlık istiyorum.'* ve ya *'Selamun aleyküm veya sabah namazının nuru için cevap ver lütfen.'* diye mesaj atıyor. Cevap vermeyince *'Ya nasıl bir dindarsın Allah'ın selamını dahi almıyorsun?'* diye çıkışıyor erkek (Dördüncü sınıf öğrencisi Sema) ya da *İlk konuşmalarda romantik vurgulu ayetler hadisler havada uçuşuyor, mest oluyorsun sonra evlilik konuşmaya gelince sus pus oluyor.* diyen dördüncü sınıf öğrencisi Sümeyye'nin ifadelerine bakılınca *İslami romantizmin* erkeğin kur yapma/tavlama sanatı, ergen kızın ise tav olma, mest olma gerekçesi olarak toplumsal gerçeklik uzamında bir yansı daha bulduğu aşikardır.

4. DEĞİŞ(MEY)EN PANORAMA: KÜÇÜK CİHAD TAN BÜYÜK CİHADA

Konuyu ele alış biçimimiz ve bu çerçevede yaptığımız değerlendirmeler bizi yanıltmıyorsa *romantik İslam* ile *İslami romantizmin* bütüncül; yana gelen yatay, üst üste binen dikey karelerini görme ve değiş(mey)en panoramik görüntüyü elde etme adına aşağıdaki tablonun işlevsel olduğu söylenebilir.

Tablo; 1: İslamcı Popüler Kültürün Değiş(mey)en Panoraması

	Romantik İslam	İslami Romantizm
Aktör	Mücahid(e)	Yazgıcı âşık
Rol model	Mus'ab, Zeynep	Hz. Muhammed, Hatice, Aişe, Ali
Öteki	Modernite, Batı, Solculuk, Sosyalizm vb.	Haram aşk
Dava	Cihad, tebliğ, hidayet	Aşk, mutluluk, huzur
Asrı Saadet	Mücadele dilinin referansı; altın çağ	Aşkın demlendiği yer

Kur'an	Hidayet rehberi, ⁴⁴ mücadele teolojisinin referansı	Aşkın serenadı, helal aşk ve mutluluk teolojisinin referansı
Cennet	Toplu hidayet sonucunda yer-yüzü	Sevgilinin gözleri, ev
Aşk	Hidayete giden yol	Saadete giden yol

Her iki fenomen de gençlik yönelimli ve popüler kültüre dair olmakla birlikte özellikle *İslami romantizm*, popüler kültürel kodların bir ifadesi olarak oldukça replikçi ve spotçu; "bir motifin kendi içinde tekrarı, o yoldan çoğaltılması ve üst üste binmesi" anlamında arabesk, pastiş (Kahraman, 2003, 90) tonlara sahiptir

Büyük anlatılar içerisinde yapılacak bir okuma ile *romantik İslam* modern bir durum iken *İslami romantizm*, postmodern aynı zamanda hem geleneksel hem de modern seküler değerlerin seçmeci ve eklektik bir tarzda yeniden harmanlanıp görünürlük kazandığı post-seküler (Post-seküler kavramı konusunda bkz. Kirman-Sarı, 2019) bir durum olarak göze çarpar. Birer anlatı ve yazına dayalı dil sistemi olarak okunabilecek bu fenomenlerin hem dikey/üst üste gelen hem de yatay yan yana gelen karelerinde ortak ve en belirgin tema aşktır. Anlaşılan *romantik İslam*'ın başlangıcında moderniteyle yüzleşirken "pathosu varlıkların aşılmaz ikiliğinden ibaret" (Bauman, 2012, 23) olan aşk, yaşanan iki kültür sorununu aşmanın metaforik imleyeni olarak anlam kazanmıştı. 1990'lı yıllara gelince aşk, artık Müslüman bireyin hem geçmişle hem kolektif kimliğiyle hem de öteki beni ile ilişkisini ve gerilimini yansıtan böylece onun özneleşmesinin bireyselleşmesinin aracına dönüşmüştü.

*İslami romantizm*de ise aşk, özcü bir yaklaşımla bir "olma" durumu olarak ele alınıp başına besmele eklenmekle İslamileştirilmeye çalışılan kendi başına bir gerçekliktir. Adeta *romantik İslam*'da imlediği süreç boyunca yol alınırken aşk, geçmişi fesh etmiş; helal damgası yiyerek bugünü ipotek altına almıştır. Nihayetinde geleneksel aşk dizeleriyle romantik İslam, moderniteyi İslamileştirmek için "Aşka uçmadıktan sonra kanatlar neye yarar." deyip kanatlarını; bütün motivasyon kaynaklarını, moderniteyi romantik düzeyde de olsa İslamileştirmek üzere kullanırken aşka uçmaya yol vermiş; *İslami romantizm*, "Aşka vardıktan sonra kanatları kim arar." demiş gibidir.⁴⁵

Örneklem olarak seçtiğimiz ilgili mesajlarının yer aldığı sosyal medya platformunda "Küçük cihadı (kâfirlerle olan mücadeleyi) tamamladık. Şimdi sıra

⁴⁴ Şerife Katırcı'nın *Müslüman Kadının Adı Var* (1988) adlı romanının kahramanlarından İbrahim bey Dilara'ya Mealli Kur'an-ı Kerim hediye eder. Bu, genç kızın hayatında çığır açar. Kur'an ya da Tefsir hediye etme dönemsel bir referanstır (Akçay, 2006, 106).

⁴⁵ Öztekin, kitabının bir yerinde Sadi, Mevlana ve Yunus'un aşka dair şu ifadelerini peşe peşe sıralar: Sadi; *Aşka uçma kanatların yarar*. Mevlana: *Aşka uçmadıktan sonra kanatlar neye yarar*. Yunus: *Aşka vardıktan sonra kanatları kim arar* (2018, 156).

büyük cihatta (nefisle olan mücadelede).” mealinde hadise yapılan göndermelerin yeni durumu açıklamada işlevsel olduğu fikrinden esinlenerek popüler gerçeklik düzleminde (*romantik İslam*’da) moderniteyi İslamileştirme idealinde/küçük cihattaki başarı ne ölçüdedir bilinmez ama artık dikkatlerin belirli bir kısmı (*İslami romantizmde*) büyük cihada/nefisle mücadeleye yönelmiştir denebilir. Bu yönelişin moderniteyi dönüştürme düzeyinde olmasa da onu içselleştirmenin yarattığı tatmin nedeniyle veya Türkiye özelinde söz gelimi, siyasal ve kamusal görünürlük alanında yaşanmış bir başarı algısıyla gündeme geldiği düşünülebilir. Ne var ki Bauman’ın deyimiyle “Eros ötekine doğru el uzatmaya kışkırtır ama bu el okşayabileceği gibi kapıp sıkıştırabilir de...” (2012, 24) bu nedenle yol boyunca İslam’ın elinin mi yoksa modernitenin elinin mi kapılıp sıkıştırıldığını tanımlayacak nesnel bir kriter dahi yoktur. Kaldı ki eğer aşk gerçekten ikiliği aştıktan sonra yaşamayan bir şey, zincirinden boşanmış; göçebeyi zincirine bağlamaya çalışmanın ifadesi (Bauman, 2012, 23, 24) ise ve halen popüler gerçeklik düzeyinde İslami kesimlerin dilinde yer etmeye devam ediyorsa yeni bir ikiliğin ya da ikiliklerin; bir zincirinden boşanmışın, bir göçebenin sosyolojisinin toplumsal alt metin olarak devrede olduğunu düşünebiliriz.

SONUÇ

Uzun zamandır İslam dünyası, zorunlu olarak karşılaşmak hatta içinde yaşamak durumunda kaldığı, kültürel ve teknik kodları Batılı olan ve bir paradigma olarak okunabildiği ölçüde geleneksel öz paradigma çerçevesinde anlaşılacak olmaktan öte bir gerçekliğin/modernitenin etkileriyle yüz yüzeydi. Bu çerçevede modernite karşısında üretilmiş tepkiler hem kesitsel hem de boylamsal bağlamlarda değişmiş, çeşitlenmiş olsa da temel mesele, “iki kültür sorunu”nu (İslam-modernite ikiliğini) aşmak olarak belirmiştir. Alternatif bir modernite üretme gibi üçüncü yol umutları saklı kalsa da sorunun çözümü adına “moderniteyi İslamileştirme” veya “İslam’ı modernize etmeye” yönelik girişimler gündemden düşmemiş, bu girişimlerin bir kısmı ise romantik ve popüler bir nitelik arz etmiştir. İlgili girişimlerin başarı oranına ilişkin tartışmalar bir yana Türkiye’deki İslamcı popüler kültürün 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana olan seyri üzerine yapmaya çalıştığımız bu incelemeden hareketle klasik iki kültür sorununun popüler gerçeklik düzleminde aşıldığını ancak yeni ikiliklerin gündemde olduğunu söyleyebiliriz. Bu yeni ikilikler, *ne o ne bu, hem o hem bu; söz gelimi ne modern ne İslami hem modern hem İslami olan; bir taşla iki kuş vurmaya çalışan, yetmediğinde “mış gibi” yapan İslami romantizmin hedef kitesinin sosyolojisine dair*dir. Bir yönüyle popüler İslamcı gerçeklik bu olsa gerektir.

KAYNAKÇA

- Akçay, A. S. *Bellekteki Huriler*. 2. Baskı. İstanbul: Okurkitaplığı, 2006.
- Baudrillard, J. *Simülakrlar ve Simülasyon*. Çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğubatu Yayınları, 2003.
- Baudrillard, J. *Tüketim Toplumu; Söylenceler/ Yapılar*. Çev. Hazal Deliceçaylı-Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008.
- Bauman, Z. *Akışkan Aşk*. Çev. Işık Ergüden. 2. Baskı. İstanbul: Versus Kitap, 2012.
- Bauman, Z. *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Bauman, Z. *Modernlik ve Müphemlik*. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Büker, S. "Film Ateşli Bir Öpüşme İle Bitmiyor". *Kültür Fragmanları*. Haz. Deniz Kandiyoti- Ayşe Saktanber. 3. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Çayır, K. *Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat*. 2. Baskı. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Eliade, M. *Mitlerin Özellikleri*. Çev. Sema Rifat. İstanbul: Simavi Yayınları, 1993.
- Eliade, M. *Dinler Tarihine Giriş*. Çev. Lale Aslan. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2000.
- Fiske, J. *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev. Süleyman İrvan. Ankara: Pharmakon Yayınları, 2014.
- Göle, N. *Modern Mahrem*. 11. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 2011.
- Göle, N. "Modernist Kamusal Alan ve İslami Ahlak". *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri*. Ed. Nilüfer Göle. 5. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- İbni Hazm. *Güvercin Gerdanlığı*. Çev. Mahmut Kanık. 20. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Janmohamed, S. *M nesli*. Çev. Esin Kızılelma. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018.
- Kahraman, H. B. *Kitle Kültürü Kitlelerin Afyonu*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2003.
- Kirman, M. A.- Sarı, H. "Post-Seküler Toplumda Anlam Arayışını ve Tasavvufu Yol Metaforu Üzerinden Okumak". *Sekülerleşme Tartışmaları*. Ed. M. Ali Kirman- Volkan Ertit. Ankara: Kadim Yayınları, 2019.
- Mardin, Ş. "Kültürel Değişme ve Aydın: Necip Fazıl ve Nakşibendi". *Ortadoğu'da Kültürel Geçişler*. Ed. Şerif Mardin. İstanbul: Doğubatu Yayınları, 2007.
- Moscovici, S. "The Phenomenon of Social Representations". *Social Representations*. Ed. R. Farr- S. Moscovici. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Öztekin, H. A. *Elif Gibi Sevmek*. 5. Baskı. İstanbul: Hayykitap, 2018.

Pinterest. Erişim: 14-18 Haziran 2018. <https://www.pinterest.com>.

Touraine, A. *Modernliđin Eleştirisi*. Çev. Hülya Uđur Tanrıöver. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

Yin, R. K. *Case Study Research Design and Methods*. 3. Baskı. London: Sage Publications, 2003.